

llueixen, / i lo tro retruny a fer pòu» ('por'), Saisset (*Catalanades*, 1880). Cerd. id. «engegar-se, fer-se sentir, exclamar-se» (gloss.): «el mosso, veient-se la treta, espera la mitja-nit per si, amb la lluna plena, s'espleteix el gall, i li torna els drets» (*Cont. Cerd.*, 38). *AlcM* cita ex. d'espletir 'esbravar, desfogar' en Pau Berga i un altre de Saisset (el mateix que he citat) amb la mala grafia i la pitjor traducció «aplanar» (enterament infundada, no menys que l'equivalència que li suposa amb el fr. *aplatir*, que no significa res d'això). D'espletir deu venir l'adj. +esplatent 'manifest, esclatant' que he sentit diverses vegades a Boí (*veritat esplaten-ta, errada esplaten-ta*) (per més que hi pugui haver hagut influència de *esclatant, patent*). *Espleter*.

Exploitar, duplicat afrancesat d'*espletar* en el sentit d'aprofitar, *espletar* [Lab. 1864, no 1839], pres del fr. *exploiter*, també cast. *exploitar* ho és, pres c. 1850; més bàrbar encara és *exploitar* per 'esclatar, fer explosió' (encara que el *DFa*. li perdoni la vida) no s'hauria d'usar perquè aquest, que ni tan sols és francès, és degut a una mera confusió (perpetrada per plumífers ignorants, a causa del correcte llatínisme *explosió*), i és ben fàcilment prescindible, usant *esclatar* (o, si es vol, *fer explosió*).

Exploador [Lab. 1864]. *Exploació* [id., id.]. *Exploable*.

1 «¿No us ha aplegat ací / l'esplet, que --- / fa'l rumí?», *Seidia*, 92. Car no porta res d'aquest substantiu el seu *Vocab. del Maestrat* (el verb sí). —

2 Aquest és participi del ll. cl. *explere*, sense relació amb això.

Espletir, V. *esplet* *Esplin*, V. *esplen* *Esplomadissa*, *esplomar*, *esplomatxegat*, V. *ploma* *Esplombar*, V. *plom* *Esplomissada*, *esplomissar*, *esplomissat*, *esplomitzar*, V. *ploma* *Esplövins*, grafia errònia per *Espluvins* que no hi ha cap base per interpretar 'degotís' (més aviat potser *SPELUCINOS > *Espluïns, -uïns*, veg. *espluga*)

ESPLUGA, 'caverna, gran balma', del ll. vg. *SPELŪCA, variant de *SPELUNGA*, i aquest, manllevat del gr. *σπήλυγξ, -υγος*, id.; la variant *SPELŪCA no apareix en baix llatí fins al S. XI, però avui està difosa des del Tirol al llarg dels Alps, per Provença, Alt Llenguadoc i el català fins a l'Alt Aragó; com que hi ha altres variants del tipus *SPELŪCUS i *SPŪCA (Urgellet, Valls d'Aran i de Luixon), sembla que tant *SPELUCA com aquestes variants, són degudes a una adaptació creixent del grecollatí *SPELUNCA* al mot *SPECUS*, nom llatí antic de la caverna. □ 1.ª doc.: c. 1390, Eiximenis.

«Del temple, que era casa de Déu e de oració, faien *spluga* de ladres», Eiximenis, *Doctr. Comp.* (NCL., p. 54; *CoDoACA* XIII, 326, que és el mateix treball d'Eiximenis, no identificat per Bofarull). En una espècie de renovellament de la frase feta *espluga de lladres*,¹ per emfàtica comparació, fa dir B. Metge a Tirèsias: «Digueu ardidament què-t vulles, si de parlar has desig, ab que no sia feta menció en nostre raonament d'aqueixa tua idola, *espluga d'enamorats*, font

de vicis e archiu de mentides» (*Lo Somni* IV, NCL., 151.2). Afegim-hi com a antics els cinc o sis testimonis dels Ss. xv i xvi que en donen els *DAG.* i *DBal.* (Tomic, Bíblia catalana, Carbonell, etc.).

El mot avui resta sobretot com a topònim, però encara és viu com a apellatiu, quasi només, però, en el Segre mitjà i el Cardener, amb alguna avançada en estat ja quasi de pre-topònim en comarques limítrofes d'aquestes. Fóra difícil de poder arribar a destriar sempre això de l'estat de reminiscència toponímica mig-viva. En aquesta forma se n'han servit alguns escriptors contemporanis, començant pels casos il·lustres de MrnÀguiló, que l'aplica a les coves d'Artà, i de Carles Riba, que anomenà així la caverna de Polifem en la seva *Odissea* de 1920; «amb els ulls d'or, lluents de por, esguardà l'*espluga* i els seus dormidors: —Puc entrar? —demanà el petitó ---», Ant. Cayrol (Cerdà, *Cont.*, 46). No descartem que en quedi alguna supervivència escadussera i en aquell estat, en les muntanyes de les comarques nadives d'aquests dos: a l'obaga de Cerdanya, a Er, la variant conservadora *espluga*, si bé aplicada a una cavitat concreta, m'era explicada pels informants amb plena consc. del sentit (1959).

Contrast marcat amb tals estats moribunds o de mort total, només es troba en aquelles comarques. A la gent de Gresolet (Pedraforça) encara el 1936 els sortia adés l'*espluga* adés la *bauma* de les Orenetes, indifereentment; a tot l'alt Cardener el mot serveix per explicar-se: «Cordes és una *espluga*», «Les Encantades són unes *esplugues* que hi ha allà dalt», «a la Plana de les Figues hi ha una *espluga*», «l'*Espluga del Bosc* és una roca i una *espluga*», oïts a Cambrils d'Odèn (1958); «damunt de l'*Espluga Negra* hi ha l'*Espuella*,² que és una *altra espluga*», Odèn-Canalda; «El Clot del Bou és una *espluga* amb toll», Ladurs (1958); «la *Bauma Gran* és una *espluga*», Llobera de Solsonès (1964).

En tota aquesta zona les *esplugues* s'havien usat molt com a habitances o cases elementals (més o menys completades amb parets d'obra, algunes gens) i porten el nom de *Cal X* (*Cal Tal de Tal*) però explicades amb el nostre mot com a terme genèric: «*Cal Galan* és una *espluga*» (Canalda), «*Cal Josa* i *Cal Manel* són *esplugues*» (Ladurs); entre això i altres que duen el nom genèric *espluga* i són veritables cavernes inhabitades, compto 12 *esplugues* a Cambrils sol, 10 a Canalda, 9 a Ladurs, 5 a Gósol, i casos més esparsos a Coma-Pedra, Castellar d. l. Rib. i Lloberola; quan tombem o ens acostem molt a l'Alt Berguedà ja predomina *balma*, però encara hi ha les *Esplugues del Blau* nom d'una masia a Saldes, *balmes* encara amb algunes *esplugues* en Els Torrents de Ladurs, i *balma* domina del tot cap a Guixers i l'Aigua d'Ora.

En canvi segueix vigorós més cap a l'Oest, a tota la zona del Segre Mitjà, Montsec, i fins Conca de Tremp³ i la Terreta Ribagorçana⁴ (però ja no a l'Alta Ribagorça ni el Pallars Sobirà).⁵ A Gavarra (S. mitjà) sembla que no s'usa altre terme (car tot i haver-hi en el terme moltes cavitats de roca no sento que de cap en diguin *balma, cova*, etc., mentre que foren innombrables les que vaig anotar com la '*Spluga de Buli*,